

ადვოკატი – პროფესია ტოტალიტარული სისტემის ჩრდილში

უბსტრუქტი

მოქალაქის უფლებებისა და ინტერესების დამცველი იურისტის – ადვოკატის – პროფესია, თანამედროვე სახელმწიფოს სამართლებრივი ველის ამ ერთ-ერთი უცვლელი პრესონაჟის ადგილი ჩვენი საზოგადოების სოციალურ და პოლიტიკურ ისტორიაში ნაკლებად არის შესწავლილი და გაანალიზებული. ისევე, როგორც არაა ფუნდამენტურად გაშუქებული სამართლებრივი გარემოს ტრანსფორმაცია უკანასკნელი ორი საუკუნის განმავლობაში; რუსეთის იმპერიის სასამართლო სისტემის სახე და პრაქტიკა კავკასიაში, სასამართლო სისტემის რეფორმისა და დემოკრატიული სამართლებრივი გარემოს ჩამოყალიბების პროცესი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. ფაქტობრივად, საზოგადოებრივი და სამეცნიერო დისკუსიის მიღმა ასევე დარჩენილი კითხვა – თუ რა ძირეული გავლენა მოახდინა სამართლის იდეის, თეორიასა და პრაქტიკაზე 70 წლიანმა საბჭოთა რუსულმა ოკუპაციამ და ტოტალიტარულმა რეჟიმმა? შესაბამისად, დღეს მოქალაქისა თუ იურიდიული სფეროს წარმომადგენლისათვის რთულია თანამედროვე გამოწვევების ანალიზისას თვალი გადაავლოს ისტორიულ წანამძღვარებს, დააკვირდეს სისტემის რეფორმისა და მოდერნიზაციის წარსულ გამოცდილებას, დააფიქსიროს, გააცნობიეროს და დაძლიოს ტოტალიტარიზმის მემკვიდრეობა დემოკრატიული სახელმწიფოებრიობის განმსაზღვრელ ამ ერთ-ერთ უპირველეს სფეროში.

ამ სტატიაში მიმოვიხილავთ რუსული იმპერიული სასამართლო სისტემის ძირითად ელემენტებს და მასში ადვოკატთა ადგილს. ადვოკატთა თემის პოლიტიკური და პროფესიული მობილიზაციის გამოცდილებას, რამაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაფუძნების შემდეგ სასამართლოს ფუნდამენტური რეფორმის

* მოწვეული ლექტორი ისტორიის მიმართულებით, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

განხორციელებაში. ამ ყოველივემ თანამედროვე სასამართლო სისტემის დამკვიდრება და პრაქტიკაში ამუშავება გახდა შესაძლებელი, რაც საბჭოთა რუსეთმა სამხედრო აგრესიისა და ოკუპაციის შემდეგ ძირფესვიანად გაანადგურა და შეცვალა. თავისთავად ეს კატაკლიზმები ადვოკატთა თემის და უფლებრივ მდგომარეობასა და ფიზიკურ არსებობაზეც აისახა. სტატია ძირითადად ფოკუსირებულია საბჭოთა რუსული საოკუპაციო რეჟიმის მიერ არსებული დემოკრატიული სამართლებრივი სისტემის დემონტაჟის, მისი ტოტალიტარული მოდელით ჩანაცვლებასა და ამ სისტემაში ადვოკატთა პროფესიული ადაპტაციის უშედეგო მცდელობების აღწერასა და ანალიზზე.

ეპოქები — „ნაფიში ვეჟილები“ და რუსეთის იმპერიის სასამართლო მოდელი; ბრძოლა სისტემური პოლიტიკური და სამართლებრივი ჩაპერის წინააღმდეგ

რუსეთის იმპერიის მიერ ქართული სამეფო-სამთავროების ანექსიისა და კოლონიური მმართველობის დამყარების კვალდაკვალ, მოსახლეობის ერთ-ერთი პირველი შეჯახება ცარისტული პოლიციური რეჟიმის ბუნებასთან ადგილობრივი, ტრადიციული სასამართლოს მოსპობასა და რუსული ყაიდის მართლმსაჯულების შემოღებაში აისახა. ქართულ ფეოდალურ სამართალს – პირდაპირ და ზეპირ მართლმსაჯულებას მიჩვეული ყველა წოდების წარმომადგენლები, ეკატერინე მეორის შემოღებული უკიდურესად რთული და ბიუროკრატიული რუსული სასამართლო „ვალაკიტას“ პირისპირ აღმოჩნდნენ. კავკასიის პირველი მთავარმართებელი – პავლე ციციანოვი ყასიდად გამოხატავდა გაოცებას, თუ რატომ არ მიმართავდნენ ადგილობრივები მის მიერ შემოღებულ სასამართლო უწყებებს და უშუალოდ მასთან ცდილობდნენ ხოლმე „სამართლის პოვნას“¹ როცა ცხადი იყო, რომ მშობლიურ ენაზე და სამეფოს უმაღლეს წარმომადგენლებთან ზეპირ მართლმსაჯულებას შეჩვეული ადამიანებისათვის ახალი, რუსული სასამართლო გაუგებარი და ორგანულად მიუღებელი იყო.

XVIII საუკუნიდან 1860-იან წლებამდე არსებული რუსული იმპერიული სასამართლო მოდელი, ცარისტული ადმინისტრაციის ფაქტობრივი ნაწილი, მრავალსაფეხუროვანი, ჩაკეტილი, წოდებრივი და უკიდურესად ბიუროკრატიული იყო. ტერიტორიული პრინციპით მაზრებში სასოფლო და სათემო „რასპრავები“ მუშაობდნენ, ქალაქების მკვიდრთ კი მაგისტრატების და რატუშების მიერ შექმნილი სასამართლოები განსჯიდნენ. არსებობდა სამაზრო სასამართლოები, „კარის სასამართლო“ (ჰოფგერინტი) და სავაჭრო საქმეთა სასამართლო. საგუბერნიო დონეზე სამოქალაქო და სისხლის სამართლის პალატები და კომერციული სასამართლო

1 ა. ფრონელი, ტფილისი, 27 თებერვალი..., ივერია (გაზეთი) #43, 28.02.1893 წელი, გვ. 1-2.

მოქმედებდნენ, რომელთა ზემდგომი ინსტანცია – „მმართველობითი სენატი“ იყო. ყველა ეს ჩამოთვლილი ორგანო ფორმალურად „არჩევითი“ იყო, თუმცა იმპერიის ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის და ფეოდალური განზომილებიდან გამომდინარე – წოდებრივი პრინციპით კომპლექტდებოდნენ (გლეხები, თავად-აზნაურობა, ვაჭრები, მოქალაქეები და აშ.). სამაზრო და საგუბერნიო დონეზე, ფაქტობრივად, არ არსებობდა სასამართლოს ელემენტარული დამოუკიდებლობა, რამდენადაც გუბერნატორს შეეძლო ყველა ამ სასამართლოს გადაწყვეტილება შეეჩერებინა ან გაეუქმებინა. ერთი მხრივ, სასამართლოში წოდებათა წარმომადგენლების კომპეტენცია და პროცესში ჩართულობის მოტივაცია ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებდა და, ამავდროულად, მათი უმრავლესობა თავს ადმინისტრაციულ მოხელედ აღიქვამდა და გუბერნატორების ნებაზე იყო დამოკიდებული. ამავე დროს, მათი უმრავლესობა დამოუკიდებლად ვერ რისკავდა მკაფიო და მკაცრი გადაწყვეტილების მიღებას და, შესაბამისად, უმეტეს შემთხვევაში აშკარა დამნაშავეთა მიმართ გამამტყუვნებელი განაჩენი არ ღებობდა და რეფორმამდელი სასამართლოს სტატისტიკით ბრალდებულთა მხოლოდ 12 %-ის მიმართ იყო კონკრეტული სასჯელი გამოყენებული, დანარჩენები კი „ექვევქვე“ და „პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ“ იყვნენ მოქცეული, რაც იმ დროის რეალიებით ადამიანის ფაქტობრივ სამოქალაქო სიკვდილს ნიშნავდა, რადგან მისთვის ყველა ოფიციალური სამსახურისა და სხვა სერვისების მიღების გზა დახშული იყო.² რიგი სისხლის სამართლის საქმეების კატეგორიიდან, საერთოდ სასამართლოს ამ ორგანოთა კომპეტენციის მიღმა იყო და მასზე გადაწყვეტილებას საპოლიციო აპარატი იღებდა.

თავად ამ მრავალსაფეხუროვან ვერტიკალში საქმის წარმოების წესი, ფაქტობრივად, გამორიცხავდა ზეპირ მოსმენებს. პროცესი, ძირითადად, წერილობით მიმდინარეობდა და ხშირად მოსამართლე განაჩენს ისე გამოიტანდა, რომ მხარეებს ფიზიკურად არ ხვდებოდა. შესაბამისად, პროცესი დახურული იყო და მხარეთა შეჯიბრობითობის პრინციპი კი – გამორიცხული. საზოგადოების ჩართულობა პროცესის დახურულობის, წერილობითი ხასიათისა და სასამართლოს წოდებრივობის გამო, ასევე წარმოუდგენელი იყო. ამ მოცემულობიდან გამომდინარე, ათწლეულების განმავლობაში იმპერიის მოსახლეობას მკაფიოდ ჰქონდა ჩამოყალიბებული შთაბეჭდილება, რომ პრაქტიკაში მართლმსაჯულება არა „არჩეული“ მოსამართლეების, არამედ სასამართლოს კანცელარიის მოხელეების – მდივნების – ხელში იყო, რომლებიც ადმინისტრირებდნენ დოკუმენტაციის ამ უსასრულო ნაკადებს. ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილ ბიუროკრატიულ ჯოჯოხეთს აგვირგვინებდა ის მოცემულობაც, რომ პირველი საფეხურების შემდეგ სასამართლოს ყველა ზემდგომ ინსტანციას შეეძლო გადაწყვეტილების გაუქმება და საქმის განსახილველად უკან დაბრუნება, რასაც შედეგად მოჰყვებოდა პროცესის წარმოუდგენელი გაჭიანურება – ათწლეულების განმავლობაშიც კი და ხშირად მიმდინარე სასამართლო წარმოება მხარეების შთამომავლებზე მემკვიდრეობით გადადიოდა ხოლმე.

1860-იან წლებში რუსეთის იმპერიის ისტორიაში იშვიათი და მცირეხნიანი რეფორმების მორიგი ეტაპისას, იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მიერ ინიცირებულ რიგი დასავლური ყაიდის რეფორმათა შორის სასამართლო სისტემის მოდერნიზებას განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა. საიმპერატორო სახელმწიფო საბჭოს კომისია წლების განმავლობაში აქტიურად მუშა-

2 გ.რ., სასამართლო რეფორმა 1864 წლისა, ცნობის ფურცელი (გაზეთი) #2709, 25.12.1904 წელი, გვ. 2-3.

ობდა არსებული მოდელის თანამედროვე, გამოცდილი და სანდო სისტემით ჩასანაცვლებლად, რისთვისაც საუკეთესო ვარიანტად დასავლური, ევროპული გამოცდილება მიიჩნეოდა.

1864 წლის ახალი სასამართლო დებულების დეკლარაციული სულისკვეთებით რუსეთის იმპერიაში დასავლური მართლმსაჯულების საუკეთესო გამოცდილების გადმონერგვა დაიწყო. სასამართლო სისტემა გამარტივდა, მოისპო მრავალსართულიანი ინსტანციები და დაწესდა სამომრიგებლო და საერთო სასამართლოები (სამოქალაქო და სისხლის სამართლის). ჩამოყალიბდა საოლქო სასამართლოები, სასამართლო პალატა და სენატი. მართლმსაჯულება დაეფუძნა მხარეთა თანასწორობისა და შეფიქრებლობის, პროცესის ზეპირი მოსმენების და მისი ღიაობის პრინციპს. მოისპო წოდებრიობა და შემოღებულ იქნა მოსამართლეთა არჩევითობა. მოსამართლეთათვის სავალდებულო გახდა პროფესიული განათლების ქონა. მათი დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად ისინი სახელმწიფო მოხელეთა ტაბელიდან გამოიყვანეს და არჩევითობა მუდმივი გახადეს. სისხლის სამართლის საქმეებისათვის დაფუძნდა ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი.

სწორედ „დიდი რეფორმების ხანაში“ სასამართლო სისტემის რეფორმის კვალდაკვალ რუსეთის იმპერიაში გაჩნდა ადვოკატის – „ნაფიცი ვექილის“ – პროფესია. შემდგომი ათწლეულების პრაქტიკით, ნაფიცი ვექილები სასამართლო ოლქებში კორპორაციებად ერთიანდებოდნენ და საბჭოს ქმნიდნენ, რომლის წევრობაც და ვექილთა თანაშემწედ მუშაობა ადვოკატთა ახალ კადრებს გზას უხსნიდა პროფესიული პრაქტიკის დაგროვებისა და ნაფიც ვექილად ჩამოყალიბებაში.

სასამართლო რეფორმას, ისევე, როგორც 1860-იანი წლების სხვა რეფორმებს, დამტკიცებამდე მოეპოვებოდა ძლიერი მოწინააღმდეგე წრეები, რომელთათვისაც ყოველივე პროგრესული და განსაკუთრებით დასავლური გამოცდილება რუსული სახელმწიფოებრიობის საფუძვლებისათვის შეუთავსებლად მიაჩნდა და მათ აღმოფხვრას ჩანასახშივე ცდილობდა. 1860-1870-იანი წლების განმავლობაში აბსოლუტიზმის მომხრე ამ ელიტების მაქსიმალური მობილიზებით დაიწყო სასამართლო დებულების მიერ შემოტანილი დასავლური მართლმსაჯულების პრინციპების ნელ-ნელა შეკვეცა, მასში შესწორებების შეტანის გზით. იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მკვლევლობისა და მემკვიდრის – ალექსანდრე მესამის მიერ მკაცრი, რეაქციული კურსის გატარების კვალდაკვალ კი ამ პროცესმა ახალი მასშტაბები შეიძინა და უკვე 1890-იანი წლების ბოლოსათვის 1864 წლის დებულებაში 700-მდე შესწორება იყო შეტანილი,³ რითაც საწყისი სადამფუძნებლო პრინციპებიდან პრაქტიკულად აღარაფერი იყო დარჩენილი.

კავკასიაში რეფორმირებული სასამართლო დებულების დამკვიდრება 1867 წლიდან დაიწყო. მოეწყო საოლქო სასამართლოები და ტფილისის სასამართლო პალატა. ტფილისისა და ქუთაისის გუბერნიებში შეიქმნა ნაფიც ვექილთა საბჭოები. დაფუძნდა „კავკასიის იურიდიული საზოგადოება“.

მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო რეფორმას რუსეთის იმპერიის მოსახლეობის უფლებრივი განვითარებისათვის უდავოდ პროგრესულ აქტად მიიჩნევდნენ, მას, ისევე, როგორც რე-

3 სასამართლოს წესდების გადასინჯვის გამო, მოამბე (ჟურნალი) #8, 1895 წელი, გვ.168

ფორმათა პაკეტის სხვა ერთეულებს, დასაწყისიდანვე თან სდევდა რუსული კოლონიური და შოვინისტური სინდრომი. იმპერიის ელიტებში წინაგანი წინააღმდეგობის – აბსოლუტიზმის – შესუსტების შიშის გამო, რაც რეფორმების შეკვეცილი და შეზღუდული ვერსიების დამკვიდრებაში გამოვლინდა, ამ პროცესს თავიდანვე არაჯანსაღი სახე მიეცა. ეს არასრულფასოვნება განსაკუთრებით ძლიერდებოდა არარუსული მოსახლეობით დომინირებული „განაპირა მხარეებზე“ რეფორმათა სიკეთეების გავრცელების საკითხში, რაც დიდწილად ამ ზონებში რეფორმების დაგვიანებაში, დამატებით შეკვეცასა და ან საერთოდ დაუშვებლობაში გამოიხატებოდა.

სასამართლო რეფორმაც კავკასიაში ამ კოლონიური განზომილების მსხვერპლი გახდა. ყველა ის სიკეთე, რომელთაც 1864 წლის სასამართლო დებულება მოიცავდა და იმპერიის მოსახლეობაში სასამართლოს პრესტიჟი და მართლმსაჯულებისადმი ნდობა მკვეთრად გაზარდა, კავკასიაში და საქართველოში ფუჭი აღმოჩნდა, რამდენადაც სასამართლო – ექსკლუზიურად რუსულენოვანი იყო, რაც სამართალწარმოებას ადგილობრივ არარუსულენოვანი მოსახლეობისათვის გაუგებარსა და შუამავალი თარჯიმანის გარეშე მიუწვდომელს ხდიდა.⁴ „სეპარატიზმის“ შიშით იმპერია კატეგორიულად არ უშვებდა სახელმწიფო სტრუქტურებში რუსულის გარდა სხვა ენის, თუნდაც ადგილობრივ, ელემენტარულ დონეზე, საქმისწარმოებაში გამოყენებას და, შესაბამისად, ქართული მოსახლეობის რუსულენოვან სასამართლოსთან გაუცხოება კვლავ სტაბილურად გრძელდებოდა.

ენობრივ კოლონიურ განზომილებას დამატებითი პოლიტიკური ფაქტორებიც ემატებოდა: იმპერიამ კავკასიაში არ დაუშვა 1864 წლის სასამართლო დებულების ორი პრინციპულად მნიშვნელოვანი ელემენტი – მომრიგებელ მოსამართლეთა არჩევითობა და ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღება. კავკასიაში მოსამართლეებს იუსტიციის სამინისტრო ნიშნავდა, რითაც ფუნდამენტურად ირღვეოდა სასამართლოს დამოუკიდებლობის პრინციპი, რადგან მოსამართლეები ადმინისტრაციაზე დამოკიდებულები ხდებოდნენ. ნაფიც მსაჯულთა უარყოფა კი საზოგადოებას მართლმსაჯულებაში ჩართულობის შანსს უსპობდა. ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის წინააღმდეგ აბსოლუტიზმის დამცველთა გაშმაგებული იერიშები „ველოკორუსულ“ ცენტრალურ ზონებშიც უწყვეტი იყო და, მით უმეტეს, „განაპირა მხარეებში“ მის დაუშვებლობას მეტროპოლიის აგენტები ყველა სხვა რეფორმის წინააღმდეგ დამუშავებული რიტორიკით ხსნიდნენ, რომ – ადგილობრივი არარუსი მოსახლეობა განვითარების დაბალ საფეხურზე იდგა, გაუნათლებელი იყო, ტომობრივად აზროვნებდა და მზად არ იყო ამ რეფორმისათვის.⁵

სასამართლო დებულებაში ცვლილებათა ტალღის შეჩერების და პირვანდელი სულისკვეთების აღდგენის შესაძლებლობის ილუზიები 1900-იანი წლების დასაწყისამდე გაგრძელდა. იპერიაში, ცარიზმის წინააღმდეგ მასობრივი პოლიტიკური მოძრაობების მობილიზების, მშვიდობიანი თუ შეიარღვეული პროტესტის ეპიზოდების პერმანენტული მატების ფონზე, რეჟიმის რეპრესიულმა პოლიტიკამ უკვე შეუდარებლად დიდი მასშტაბები შეიძინა. განსაკუთრებით, 1905 წლის პირველი რევოლუციის მცდელობის ჩახშობისა და იმპერატორ ნიკოლოზ მეორეს მიერ „შავი რეაქციის“ წამოწყების კვალდაკვალ, უფრო გაფართოვდა არასასამართლო წესით

4 ჩენი საჭიროებანი; ტფილისი, 24 მარტს, დროება (გაზეთი) #63, 25.03.1882, გვ. 1-2.

5 სასამართლოს წესდების გადასინჯვის გამო, მოამბე (ჟურნალი) #8, 1895 წელი, გვ. 176-183.

მოქალაქეთა დასჯის პრაქტიკა, საგანგებო/საომარი მდგომარეობის გამოცხადებითა და სამხედრო-საველე სასამართლოების მაქსიმალური მობილიზებით, „პოლიტიკურ დამნაშავეთა“ – სწრაფად და მიკერძოებულად გასამართლებით.

ამ პროცესებსა და პერიოდს უკავშირდება საქართველოში მომუშავე იმ ადვოკატთა ნაწილის, რომლებიც სხვადასხვა იატაკქვეშა პოლიტიკური პარტიების ლიდერებიც იყვნენ, პროფესიული მობილიზაცია და არაფორმალური კორპორაციის დაფუძნება, რომელიც მიზნად ისახავდა პოლიტიკურ საქმეებში ბრალდებულთა დაცვასა და უფასო იურიდიულ კონსულტაციებს პოლიტიკური საბაბით შევიწროებული მოქალაქეებისათვის. ამ კორპორაციაში შემავალი მხოლოდ რამდენიმე ადვოკატის ვინაობაა ცნობილი⁶: ნიკო ელიავა, კონსტანტინე ჯაფარიძე და გრიგოლ გიორგაძე, რომლებიც პოპულარული და წარმატებული იურისტები, სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის წევრები იყვნენ და მომდევნო ხანებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებლებიც გახდნენ.

1905 წლის რევოლუციის პერიოდში, ყველა დემოკრატიულად განწყობილი საზოგადოებრივი ორგანიზაციის მსაგასად, ტფილისისა და ქუთაისის ნაფიც ვექილთა საბჭოები მაქსიმალურად ცდილობდნენ თავიანთი ავტორიტეტი და უფლებამოსილება გამოეყენებინათ დემოკრატიული რეფორმების მოთხოვნის კამპანიის გაძლიერებისათვის. 1905 წლის 20 მარტს (ძველი სტილით) ტფილისში ნაფიც ვექილთა და თანაშემწეთა კრებაზე მიღებულ იქნა დეკლარაცია, რომელიც მოითხოვდა სრულიად რუსეთის დამფუძნებელი კრების მოწვევას საყოველთაო დემოკრატიული არჩევნების გზით და მის მოწვევამდე სიტყვის და კრების თავისუფლებას, პიროვნების უფლებათა ხელშეუხებლობის გარანტიებსა და პოლიტიკურ პატიმართა განთავისუფლებას.⁷

ნაფიცმა ვექილებმა შეუტყის „კავკასიის იურიდიულ საზოგადოებასაც“, რომელსაც ათწლეულების განმავლობაში ფორმალურად არსებობასა და უძრაობაში სდებდნენ ბრალს. 1905 წლის 20 ნოემბერს, ინიციატორებმა საერთო კრებაზე ახალი გამგეობა და თავმჯდომარე აირჩიეს. საზოგადოების თავმჯდომარე, ცნობილი დემოკრატი ვექილი – მათე გრუზინბერგი გახდა, მოადგილეები – ვერხოვსკი და შევალიე, მდივნები – ისაია დოლუხანოვი და ივანე ზურაბიშვილი. ახალმა შემადგენლობამ საზოგადოებიდან გარიცხა კავკასის ყოფილი მთავარმართებელი თავადი გოლიცინი; კრებაზე დადგა – სიკვდილით დასჯის გაუქმებისა და პოლიტპატიმართა ამნისტიის მოთხოვნის საკითხები. ცხარე დისკუსიის შემდეგ საზოგადოებამ დაადგინა წინა თვეებში ტფილისში ცარისტული რეჟიმისა და მისი სადამსჯელო რაზმების მიერ მოწყობილი ხოცვა-ჟლეტის გამოძიება, დამნაშავეთა დასჯა და გამოძიების პროცესში საზოგადოების ჩართულობის უზრუნველყოფა მოეთხოვა.⁸

ადვოკატთა პროფესიული მობილიზების ოფიციალური და არაფორმალურ განზომილებაში ნაციონალური მომენტიც ნელ-ნელა აქტუალური ხდებოდა. ამ მხრივ, საეტაპო მნიშვნელობის

6 საქართველოს შსს აკადემიის არქივი. მე-2 განყოფილება (ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი), ფონდი #8, ანაწერი #2, ნაწილი 1, საქმე #58, გვ. 61-114.

7 კვირას, 20 მარტს...; ახალი ამბავი, ცნობის ფურცელი (გაზეთი) #2778, 22.03.1905 წელი, გვ. 3.

8 იურიდიული საზოგადოება, ცნობის ფურცელი (გაზეთი) #2956, 23.11.1905 წელი, გვ. 4.

მოვლენად მიიჩნეოდა 1917 წლის იანვარში, რევოლუციამდე კვირებით ადრე, კავკასიის ნაფიც ვეტილთა საბჭოს თავმჯდომარედ ქართველი ადვოკატის, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ლიდერის – სერგი ჯაფარიძის არჩევა, რაც პირველი პრეცედენტი იყო საბჭოს ისტორიაში. მასთან ერთად საბჭოს შემადგენლობაში შედიოდნენ ოსიკო ბარათაშვილი, დავით ხელთუფლიშვილი, ნიკო ელიავა და გრიგოლ რცხილაძე.

სასამართლოს რეფორმა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში და კლდეკაბთა პროფესიული გაერთიანებაში

1917 წლის თებერვლის რევოლუციიდან, 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაფუძნებამდე, დემოკრატიულ – გარდამავალ პერიოდში, სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მთავარ სფეროში ფუნდამენტური რეფორმების კონტურები იკვეთებოდა, თუმცა რუსეთის იმპერიის ნანგრევებზე ანარქიის აფექტების და რუსული ტოტალიტარიზმის გამარჯვების კვალდაკვალ ამ რეფორმების განვითარება, დახვეწა და პრაქტიკაში დანერგვა მხოლოდ იმ სივრცეებში მოხდა, სადაც, მაღალი სამოქალაქო კულტურისა და საზოგადოების მაქსიმალური მობილიზების შედეგად, შეძლეს მტკიცე დემოკრატიული ინსტიტუტების დაფუძნება და თანამედროვე ეროვნული სახელმწიფოების მშენებლობის წამოწყება. საქართველოს რესპუბლიკა, ამ მხრივ, ერთ-ერთ სამაგალითო და წარმატებულ პროექტად შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომელმაც შეძლო დემოკრატიული რევოლუციის მემკვიდრეობის შენარჩუნება და საუკეთესო დასავლური ინსტიტუციური გამოცდილების პრაქტიკაში დანერგვა, რითაც მყარი ფუნდამენტი შექმნა ეროვნული სახელმწიფოს განვითარებისათვის.

თებერვლის რევოლუციის მომდევნო თვეებში, საყოველთაო ეიფორიის ფაზის გავლისა და რუსული ცარიზმის და მსოფლიო ომის უმძიმესი მემკვიდრეობის გამკლავების გამოწვევისათვის თვალის გასწორების ფონზე, ყოფილ რუსეთის იმპერიაში, მათ შორის კავკასიაში და საქართველოში დროებითი მთავრობის სტრუქტურებისა და რევოლუციური ხელისუფლების ორგანოთა პარალელური მმართველობის, ძველი სახელმწიფო სისტემის დაშლის, ბიუროკრატიის ტრანსფორმაციისა და ფუნდამენტური რეფორმებისათვის მზადების პროცესის განზომილება იდგა. ამ ურთულეს მდგომარეობას თან ახლდა საგანგებო, დროებითი, სახელდახელო ორგანოებისა და სტრუქტურების მოწყობა, არსებული – ცარისტული სახელმწიფო დაწესებულებების ინფრასტრუქტურისა და საკადრო შემადგენლობის მოშლა, ანარქიული ექსცესები საზოგადოებაში და სოციალური და ეკონომიკური კრიზისის გაღრმავება. ეს გარემო გავლენას ახდენდა სამართლებრივ გარემოზეც, რამდენადაც იურიდიულ სფეროში ახალი მოდელები ჯერ დადგენილი არ იყო, დროებით შეკვეცილი ცარისტული დებულებები გამოიყენებოდა და

პარალელურად რევოლუციური ორგანოები ქაოტურად ქმნიდნენ საგანგებო სასამართლოებს, ტრიბუნალებს და აშ.

საქართველოს პოლიტიკური კლასი, იუსტიციის სფეროს ფუნდამენტური რეფორმისათვის არსებითად დიდ ადამიანურ, ინტელექტუალურ რესურსებს ფლობდა. როგორც წინა ქვეთავში მიმოვიხილეთ, საქართველოს იურისტები და ადვოკატები პოლიტიკურად ძალზე აქტიურები იყვნენ და რეფორმატორული პროცესების ლიდერებად გვევლინებოდნენ. 1918-1919 წლები-სათვის საქართველოს მთავარ საკანონმდებლო ორგანოებში პროფესიულ ჯგუფთა შორის პოლიტიკოს ადვოკატთა წარმომადგენლობა ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი იყო. 1917-1918 წლებში, საქართველოს ეროვნული საბჭოს (1918 წლის ოქტომბრიდან – საქართველოს პარლამენტის) შემადგენლობაში 21 იურისტი/ადვოკატი ირიცხებოდა,⁹ რაც წევრთა საერთო რიცხვის 15,32 %-ს შეადგენდა და პროცენტულად მხოლოდ ჟურნალისტთა ჯგუფს ჩამორჩებოდა. 1918 წელს – ამიერკავკასიის სეიმის შემადგენლობაში 19 იურისტი იყო (19%) და პროცენტულად პირველი ადგილი ეჭირა. 1919 წლიდან, საქართველოს დამფუძნებელი კრების დეპუტატებში კი 33 იურისტი/ადვოკატი იყო¹⁰ (22,75%) და ამჯერად რიცხობრივად ყველაზე დიდ პროფესიულ ჯგუფს წარმოადგენდა.

საქართველოს პირველ კოალიციურ მთავრობაში იუსტიციის მინისტრის პოსტი, ცნობილ ადვოკატს, საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტიის ერთ-ერთ ლიდერს – შალვა ალექსი-მესხიშვილს ეჭირა, რომლის მინისტრობისასაც დაიწყო სამართლის სფეროს ფუნდამენტური რეფორმები. 1919 წლის მარტიდან, დამფუძნებელი კრების არჩევის და მთავრობის სოციალ-დემოკრატიული კაბინეტის დაკომპლექტების შემდეგ, იუსტიციის მინისტრი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი აქტიური ორგანიზატორი და თეორეტიკოსი, გამოცდილი ადვოკატი – რაჟდენ არსენიძე გახდა.

1918 წლის ზაფხულიდან სამართლის სფეროს ფუნდამენტური რეფორმისათვის მოსამზადებლად საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ არსებითი ღონისძიებების გატარება დაიწყო. გაუქმდა ყველა განსაკუთრებული/საგანგებო სასამართლოები, რევოლუციური ტრიბუნალები, საგანგებო საგამოძიებო კომისიები, სასამართლო ფუნქციები ჩამოერთვა რევოლუციურ აღმასრულებელ კომიტეტებს.¹¹

1918 წლის 2 ივლისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ გაუქმებულად გამოაცხადა ჯაშუშობის საქმეთა საგამოძიებო კომისია.¹² 5 ივლისს გაუქმდა „საობლო სასამართლო“ და მისი მიმდინარე საქმეები მომრიგებელი მოსამართლეების წარმოების ქვეშ გადაარიცხა.¹³ ამავე

9 სეა, სცსსა, ფონდი #1836, ანაწერი #1, საქმე #121, გვ. 2.

საქართველოს პარლამენტის შემადგენლობა, სახალხო საქმე (გაზეთი) #398, 01.12.1918 წელი, გვ. 4.

10 <https://firstrepublic.ge/ka/theme/19?profession=%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%98>
ნანახია 01.12.2023 წელი

11 მოკლე ანგარიში იუსტიციის სამინისტრო მოღვაწეობისა დღიდან საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა დამფუძნებელ კრების მოწვევამდე (1918 წ. მაისის 26-ს – 1919 წ. მარტის 12 ს.), სახალხო საქმე (გაზეთი) #477, 11.03.1919 წელი, გვ. 1.

12 4. კანონი ჯაშუშობის საქმეთა კომისიის გაუქმებისა, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

13 9. დებულება ტფილისის საობლო სასამართლოს გაუქმებისა, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ.,

დღეს გაუქმებულად გამოცხადდა „დროებითი საგამომძიებლო კომისიაც“¹⁴ 9 ივლისს გაუქმდა წოდებრივი – საგუბერნიო საგლეხო საქმეთა საკრებულო და მომრიგებელი შუამავლის თანამდებობა.¹⁵

1918 წლის 10 სექტემბრის კანონით დაწესდა სასამართლო გამომძიებლის ინსტიტუტი. მათი რიცხვი კანონით განისაზღვრა, ხოლო ოლქის სასამართლოების საზოგადო კრებებს დაევაღათ საგამომძიებო უბნების საზღვრების დადგენა, რასაც იუსტიციის სამინისტრო დაამტკიცებდა. ტფილისის, ქუთაისის და სოხუმის საოლქო სასამართლოებში შენარჩუნდა შტატი – განსაკუთრებულ საქმეთა გამომძიებლისათვის (ტფილისი – 2, ქუთაისი 1, სოხუმი – 1).¹⁶ მთელს რესპუბლიკაში კი, მათი ჩათვლით, სასამართლო გამომძიებელთა რიცხვი – 64 გახდა.

1918 წლის 20 და 24 სექტემბერს, სასამართლოს რეფორმის პირველი, გარდამავალი ფაზისათვის ორი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი ჩამოყალიბდა. 20 სექტემბერს იმ 1918 წლის 5 ივლისის კანონით განსაზღვრული განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებათა (რომლებისთვისაც სიკვდილით დასჯა იქნა დროებით შემოღებული) განსახილველად მოეწყო დროებითი საგანგებო სასამართლო,¹⁷ რომელიც, კანონის დათქმით, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღებამდე იმუშავებდა. 24 სექტემბერს კი დამტკიცდა კანონი მომრიგებელ მოსამართლეთა ინსტიტუტისა,¹⁸ რითაც მოეწყო სასამართლოს პირველი საფეხური ქალაქებსა და მაზრებში. მაზრების მიხედვით განისაზღვრა სამომრიგებლო ოლქები (მასში მოქცეული ქალაქებით), ხოლო ოლქებს შორის სამომრიგებლო უბნები გამოიყო, რომელთა რიცხვი რესპუბლიკაში საწყის ეტაპზე 120-ით განისაზღვრა. სამომრიგებლო სასამართლოს უმაღლეს ინსტანციად – მომრიგებელ მოსამართლეთა ყრილობა შეიქმნა. ყრილობის წევრთა რიცხვი – 11-ით განისაზღვრა. ოლქებსა და უბნებში დაწესდა ასევე – საპატიო მომრიგებელ მოსამართლეთა თანამდებობაც. სამომრიგებლო სასამართლოს ოლქებში მოსამართლეებს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები – საქალაქო საბჭო და სამაზრო ერობის საბჭო – ირჩევდა. საუბნო და საპატიო მომრიგებელი მოსამართლედ კანდიდატურის დაყენება შეეძლო საქართველოს ნებისმიერ მოქალაქეს, რომელიც კანონით განსაზღვრულ კრიტერიუმებს დააკმაყოფილებდა – კერძოდ, იქნებოდა 25 წლიდან ზემოთ, ექნებოდა საშუალო ან უმაღლესი განათლება (გამონაკლისი მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში დაიშვებოდა), ეცოდინებოდა სახელმწიფო ენა და მის უბანზე 20%-ზე მეტით წარმოდგენილი ეროვნული უმცირესობის ენა. არ იქნებოდა გამოძების ქვეშ ან სასამართლოს მიერ უფლებააყრილი. იმ უბნებში, რომლებშიც ეროვნული უმცირესობები უმრავ-

იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

14 11. კანონი საგანგებო საგამომძიებლო კომისიის გაუქმებისა 1918 წლის ივლისის შეიდიდან, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

15 15. კანონი საგუბერნიო საგლეხო საქმეთა საკრებულებისა და მომრიგებელ შუამავალთა ინსტიტუტის გაუქმებისა. საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

16 56. კანონი სასამართლოს საგამომძიებო ნაწილის შეცვლისა, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

17 64. დებულება რესპუბლიკის დროებითი საგანგებო სასამართლოსი, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

18 66. კანონი მომრიგებელ მოსამართლეთა ინსტიტუტისა, საქართველოს რესპუბლიკის კანონთა კრებული 1918 წ., იუსტიციის სამინისტროს საკოდიფიკაციო განყოფილება, ტფილისი, 1919 წელი.

ვლესობას წარმოადგენდნენ, სასამართლოში სახელმწიფო ენის გარდა ამ უმცირესობის ენის პარალელური გამოყენება კანონით გარანტირებული გახდა.

შესაბამისად, საქართველოს რესპუბლიკის სასამართლო სისტემა ამ ეტაპისათვის შემდეგნაირად გაფორმდა:

- პირველი შტო – სამომრიგებლო სასამართლო, მისი ზედა ინსტანციით, მომრიგებელ მოსამართლეთა ყრილობით.
- მეორე შტო – საოლქო სასამართლო, ზედა ინსტანციით – სასამართლო პალატა.
- მესამე შტო – სამხედრო სასამართლო.

1918 წლის აგვისტოს დასაწყისში, ტფილისში, ქართულ კლუბში „ქართული იურიდიული საზოგადოების“ დასაფუძნებლად ადვოკატთა საორგანიზაციო კრება შედგა.¹⁹ კრებამ დააკომპლექტა კომისია საზოგადოების წესდების შესამუშავებლად, რომელსაც დამფუძნებელ ყრილობას წარუდგენდა. კომისიაში შედიოდნენ: იოსებ (იესე) ბარათაშვილი, ივანე ზურაბიშვილი, სარაჯიშვილი, გიორგი შალიბაშვილი, გიორგი (?) ლასხიშვილი და არტემ ახნაზაროვი. კომისია აგვისტო-სექტემბრის განმავლობაში ადვოკატის – გიორგი თევდორეს ძე ჟორდანიას ბინაზე იკრიბებოდა.²⁰ 1918 წლის 6 ოქტომბერს ტფილისის სასამართლო პალატის დარბაზში სადამფუძნებლო ყრილობა შედგა, რომელსაც 30 დელეგატი დაესწრო. საზოგადოების წესდების პროექტი ყრილობას გიორგი ჟორდანიამ გააცნო, რომელიც მოწონებული იქნა. ფარული კენჭისყრით აირჩიეს გამგეობა – დავით ბესარიონის ძე კვიციანი, გიორგი ზურაბის ძე ჩაჩიბაია, გიორგი ჟორდანიას, ი. ყიფშიძე, არტემ ახნაზაროვი, სიმონ ყარამანის ძე ჩხეიძე, ა.გ. ბებურიშვილი. პრეზიდიუმის თავმჯდომარედ – დავით კვიციანი, მოადგილედ – გიორგი ჩაჩიბაია, მდივნად – გიორგი ჟორდანიას, ხოლო ხაზინადრად – არტემ ახნაზაროვი.²¹ საქართველოს იურიდიული საზოგადოება პერმანენტულად იკრიბებოდა და მჭიდროდ თანამშრომლობდა იუსტიციის სამინისტროსთან მიმდინარე რეფორმების კურსის შემუშავებისა და დანერგვისათვის.

1919 წლის 7 იანვარს საქართველოს პარლამენტმა დაამტკიცა კანონი – ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემოღებისა და ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს დებულება.²² სისხლის სამართლის საქმეთათვის დადგინდა ნაფიც მსაჯულთა სიების რიცხვი ოლქებისათვის, მსაჯულად არჩევის კრიტერიუმები და უზენაესი სასამართლოს – სენატის მოწყობამდე ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტისა და სასამართლო პალატების თანამიმართება.

1918 წლის ბოლოსათვის, უკვე განხორციელებული რეფორმების და სასამართლოს მოსამსახურეთა საკადრო ცვლილებების კვალდაკვალ, რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტრომ უკვე შესაძლებელი გახდა სასამართლოს „გაეროვნება“ რეალობად ექცია. ოქტომბერში იუსტიციის მინისტრმა სასამართლო სისტემაში ცირკულარი გამოუშვა, რომლის მიხედვითაც წლის ბო-

19 ქართული იურიდიული საზოგადოება, საქართველოს რესპუბლიკა (გაზეთი) #12, 08.08.1918 წელი, გვ. 5.

20 ქართული იურიდიული საზოგადოების... საქართველოს რესპუბლიკა (გაზეთი) #28, 29.08.1918 წელი, გვ. 5.

21 კვირას, 8 ოქტომბერს...; საზოგადოებანი და კრებები, საქართველოს რესპუბლიკა (გაზეთი) #64, 12.10.1918 წელი, გვ. 6.

22 7. ნაფიც-მსაჯულთა სასამართლოს შემოღებისა, 8. დებულება ნაფიც-მსაჯულთა სასამართლოსი, კანონთა და მთავრობის განკარგულებათა კრებული, საქართველოს რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული (1920 წელს საქართველოს სენატთან არსებული) საკოდიფიკაციო განყოფილების გამოცემა, ტფილისი, 1920 წელი.

ლომდე საქმისწარმოების ენა აქამდე გამოყენებული ენები შეიძლება ყოფილიყო, ხოლო 1919 წლის იანვრიდან კი მთელი სისტემა სახელმწიფო ენაზე უნდა გადაწყობილიყო. მიუხედავად ამისა, იანვარში სასამართლო სისტემაში ვექილთა მიერ წარდგენილი 300-მდე სარჩელი დაგროვდა, რომლებიც ქართულ ენაზე არ იყო შედგენილი. შესაბამისად, მათზე საქმისწარმოება შეჩერდა და მოსარჩელებს უკან დაუბრუნათ, რამაც ვექილთა სერიოზული შეშფოთება გამოიწვია.

უკმაყოფილება საქართველოს პარლამენტის 1919 წლის 11 იანვრის სხდომაზე დამსწრე ვექილმა ისაია დოლუხანოვმა გაახმოვანა, რასაც იუსტიციის მინისტრმა შალვა-ალექსი მესხივილიმა უპასუხა და ნაციონალიზაციის კურსი დაიცვა.²³

პრობლემის გადასაჭრელად ტფილისში ვექილთა კრება გაიმართა. დამსწრეთა ნაწილი სასამართლოს გაეროვნებას ნაადრევად თვლიდა. კრებამ აირჩია განსაკუთრებული კომისია, რომელსაც დაევალა ეშუამდგომლა მთავრობასთან, რომ ნაციონალიზაცია ნახევარი წლით გადადებულიყო. კომისია შეხვდა იუსტიციის მინისტრს შალვა ალექსი-მესხივილის, რომელმაც განუცხადათ, რომ შესანიშნავად ესმოდა არაქართულენოვან ვექილთა გასაჭირი და მათი საარსებო შემოსავლისათვის შექმნილი საფრთხე, თუმცა მის პირად განწყობას კანონზე მაღლა ვერ დააყენებდა. კომისიამ მინისტრის შემდეგ მინისტრთა კაბინეტს მიმართა, რომელმაც საკითხის გამოსარკვევად განსაკუთრებული კომისიის მოწყობას დაუჭირა მხარი. პარალელურად, სასამართლოს მოხელეთა წარმომადგენლებმა დელეგაცია გაგზავნეს იუსტიციის მინისტრთან და ნაციონალიზაციის გატარების პრინციპული მზაობა გამოხატეს და მისი დაუყოვნებლივი დაწყება მოითხოვეს, მიუხედავად ვექილთა ნაწილის პროტესტისა.²⁴

28 თებერვალს გამოქვეყნდა²⁵ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება, რომელიც რესპუბლიკის მთავრობის 1919 წლის 8 თებერვლის დადგენილებაზე დაყრდნობით აცხადებდა რომ ტფილისისა და ქუთაისის სასამართლო ოლქებში 1 მარტიდან ახლადმიღებული სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეების წარმოება სახელმწიფო ენაზე უნდა განხორციელებულიყო შემდეგი პირობებით; ქუთაისის ოლქში ყველა საქმე, ტფილისის ოლქში სისხლის სამართლის საქმეები და სამოქალაქოს ის საქმეები, რომლებშიც მომჩივანი და მოპასუხენი ტფილისის მცხოვრებნი არ იყვნენ, ან ტფილისის მკვიდრი, მაგრამ ქართულენოვანი, მაშინ – წარმოება სახელმწიფო ენაზე იქნებოდა, ხოლო, თუკი ერთი მხარე მაინც არაქართულენოვანი – ამ შემთხვევაში რუსული ენის გამოყენება ნებადართული იყო. სახელმწიფო ენაზე საქმისწარმოება დაევალა სასამართლოს გამომძიებლებს, სოხუმის ოლქისა და ტფილისის ცალკეული უბნების გარდა.

1919 წლის 18 ივლისს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ დაიწყო საქართველოს რესპუბლიკის სასამართლოს უმაღლესი ინსტანციის – სენატის – დებულების მუხლობრივი განხილვა. მწვავე დისკუსიების შემდეგ, სენატორთა პაროფესიული ცენზის, ვადით თუ უვადო

23 საქართველოს პარლამენტი, 11 იანვრის სხდომა, ერთობა (გაზეთი) #8, 12.01.1919 წელი, გვ. 3.

24 -ელა., სასამართლოს გარშემო, სახალხო საქმე (გაზეთი) #53, 09.02.1919 წელი, გვ. 2.

25 ბრძანება იუსტიციის მინისტრისა; იუსტიციის სამინისტროში, ერთობა (გაზეთი) #47, 28.02.1919 წელი, გვ. 3.

არჩევის და აშ. შემდეგ, დებულება შესწორებებით 1919 წლის 29 ივლისს მიღებულ იქნა.²⁶ დებულებით რესპუბლიკის სენატს ორი – სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო საქმეთა საკასაციო – დეპარტამენტისაგან შედგებოდა. სამოქალაქო საკასაციო დეპარტამენტში მოქცეული იყო საადმინისტრაციო განყოფილება. ქვემდგომ ორგანოებს წარმოადგენდა – საკასაციო დეპარტამენტთა საზოგადო კრება, საკასაციო დეპარტამენტთა შერთებული საკრებულო. ყველა სასამართლო დაწესებულება სენატს დაექვემდებარა. სენატორთა რიცხვი 13-ით განისაზღვრა (სისხლის სამართლის დეპარტამენტი 5, სამოქალაქოს – 8), რომელთაც, თავმჯდომარესა და მის ამხანაგთან ერთად 2 წლის ვადით დამფუძნებელი კრება აირჩევდა, ხოლო შემდგომ კი პარლამენტი – 4 წლის ვადით. ორივე დეპარტამენტს თავისი პროკურორი უნდა ჰყოლოდა. სენატის დებულების ამოქმედება თარიღად – 1919 წლის 1 ოქტომბერს დადგინდა.

1919 წლის 7 ოქტომბერს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ კენჭი უყარა და აირჩია სენატორები.²⁷

სენატის თავმჯდომარე – დავით ბესარიონის ძე ხელთუფლიშვილი.
თავმჯდომარის ამხანაგი – ივანე მიხეილის ძე ნაკაშიძე.

სამოქალაქო საქმეთა საკასაციო დეპარტამენტი: ივანე ივანეს ძე ზურაბიშვილი,
ვასილ ალექსანდრეს ძე ომიდოვი,
სოლომონ გიორგის ძე მიქელაძე,
ლევან გიორგის ძე ასათიანი,
გიორგი ისიდორეს ძე მდინარაძე.

სამოქალაქო საქმეთა საკასაციო დეპარტამენტის ადმინისტრაციულ განყოფილებაში:
დიმიტრი ივანეს ძე კალანდარიშვილი,
გრიგოლ ივანეს ძე გველესიანი,
ვლადიმერ ნესტორის ძე ქუთათელაძე.

სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო დეპარტამენტი:
ნიკოლოზ მოსეს ძე ქიქოძე,
მიხეილ ლევანის ძე ქორქაშვილი,
ნიკოლოზ გიორგის ძე მაჭავარიანი,
იოსებ ნიკოლოზის ძე როინიშვილი,
გიორგი დიმიტრის ძე სიღამონ-ერისთავი.

საქართველოს რესპუბლიკის სასამართლო სისტემის ფორმირების ამ საბოლოო აქტის შემდეგ მართლმსაჯულების სფეროს რეფორმის დღის წესრიგში კვლავ დადგა ადვოკატთა/ვექილთა უფლება-მოვალეობის საკითხი. 1919 წლის 7 ნოემბერს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ განიხილა დეკრეტის პროექტი „ვექილობის უფლების განსაზღვრისა და ნაფიც

26 118. კანონი საქართველოს სენატის დებულების შემოღებისა. კანონთა და მთავრობის განკარგულებათა კრებული, საქართველოს რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული (1920 წელს საქართველოს სენატთან არსებული) საკოდიფიკაციო განყოფილების გამოცემა, ტფილისი, 1920 წელი.

27 საქართველოს დამფუძნებელი კრება (სტენოგრაფიული ანგარიში), ორმოცდამეათე (50) სხდომა, 1919 წელი, ოქტომბრის 7. ტფილისი, სასახლე.

ვექილთა ახალი საბჭოს არჩევისა.” პროექტის განმარტებაში დეპუტატი, ასევე ცნობილი ადვოკატი, სოციალ-დემოკრატი კირილე ნინიძე მიუთითებდა, რომ ნაფიც ვექილთა საბჭო, ერთი მხრივ, რუსეთის იმპერიის წესრიგით სასამართლო პალატის ნაწილად მოიაზრებოდა და ამჟამად საქართველოს რესპუბლიკის სასამართლო მოდელს უკვე აღარ შეესებამებოდა; ამასთანავე, არსებული საბჭო 1917 წელს იყო არჩეული 2 წლის ვადით და მას უფლებამოსილება უკვე გასული ჰქონდა და წევრთა მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოში ფიზიკურად აღარ იმყოფებოდა. ამასთანავე, საბჭოს წევრთა მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოს რესპუბლიკის ქვეშევრდომი არ იყო და, შესაბამისად, დეკრეტის პროექტი, რომელიც ვექილობის უფლებას საქართველოს მოქალაქეებს ანიჭებდა, ადვოკატთა ამ კატეგორიას უმუშევრობისთვის განწირულად ტოვებდათ. მსჯელობისა და შესწორებების შემდეგ დამფუძნებელმა კრებამ კომპრომისული ვარიანტი დაამტკიცა, რომლის მიხედვით, სხვა სახელმწიფოს მოქალაქე ადვოკატებს ჰქონდათ საქართველოში მუშაობის უფლება და რესპუბლიკა იტოვებდა უფლებას, ანალოგიური დაშვებით მიემართა ამ სახელმწიფოების მთავრობებისათვის.²⁸

1919 წლის 11 ნოემბერს დეკრეტის დამტკიცების²⁹ შემდეგ არსებული საბჭო გაუქმდა და საქართველოს ნაფიც ვექილთა საბჭო ჩამოყალიბდა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მართლმსაჯულების სისტემის ჩამოყალიბების საბოლოო აკორდი 1921 წლის 21 თებერვალს დამფუძნებელი კრების მიერ დამტკიცებული საქართველოს კონსტიტუცია იყო, რომლის მე-6 თავით (მუხლები 76-83) უმთავრესი ფუძემდებლური პრინციპები განისაზღვრა.

1921 წლის საბჭოთა რუსული ოკუპაცია — სამართლებრივი გარემო ტოტალიტარულ სისტემაში

1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაზე თავდასხმისა და ოკუპაციის შემდეგ საოკუპაციო ტოტალიტარულმა რეჟიმმა „პროლეტარიატის დიქტატურის“ ლოზუნგით, დაპყრობამდე არსებული, დასავლური დემოკრატიული სახელმწიფო ინსტიტუტების ფუნდამენტური რღვევა და მისი ჩანაცვლება ფიქციური საბჭოთა სახელმწიფოს, რეალურად კი უკიდურესად ცენტრალიზებული, ერთპარტიული სტრუქტურებით ჩანაცვლება დაუყოვნებლივ დაიწყო.

28 საქართველოს დამფუძნებელი კრება (სტენოგრაფიული ანგარიში), ორმოცდამეცხრამეტე (59) სხდომა, პარასკევი, ნოემბრის 7, 1919 წ. ტფილისი, სასახლე.

29 194. დეკრეტი საქართველოში ვექილობის უფლების განსაზღვრისა და ნაფიც ვექილთა ახალი საბჭოს არჩევისა, კანონთა და მთავრობის განკარგულებათა კრებული, საქართველოს რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული (1920 წელს საქართველოს სენატთან არსებული) საკოდიფიკაციო განყოფილების გამოცემა, ტფილისი, 1920 წელი.

საოკუპაციო ხელისუფლების ორგანოს – „საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტის“ (რევკომი) – დედაქალაქ ტფილისში გამოჩენისთანავე მიღებული #1 ბრძანებით – საქართველოს სსრ საგანგებო კომისია (ჩეკა) ჩამოყალიბდა; ტოტალიტარული რეჟიმის ტერორის აპარატი, რომლის ექსკლუზიურ დაქვემდებარებაში გადავიდა „პოლიტიკური“ საბაბით მოქალაქეთა წინააღმდეგ საქმისწარმოება, რითაც მათ სრულიად მოუსპო პიროვნების ღირსების ხელშეუხებლობისა და სამართლიანი სასამართლოსა და თავის დაცვის ელემენტარული უფლებებით სარგებლობის საშუალება. 1950-იან წლებამდე, ფაქტობრივად, საბჭოური სასამართლო სისტემიდან სახელმწიფო/მოქალაქის დაპირისპირების სამართლებრივი განზომილება სრულიად ჩამოშორებული იყო ოფიციალური სასამართლო ორგანოებიდან და იგი ტოტალიტარული რეჟიმის უსაფრთხოების სამსახურს ჰქონდა დელეგირებული, რომელიც განსაკუთრებული და, ფაქტობრივად, შეუზღუდავი უფლებებით სარგებლობდა – თავად აწარმოებდა ოპერატიულ ღონისძიებებს, აღძრავდა საქმეს, უძღვებოდა გამოძიებას, გამოჰქონდა განაჩენი და სისრულეში მოჰყავდა იგი. ჩეკა-შინსახკომი რეალურად მხოლოდ კომპარტიის წინაშე იყო ანგარიშვალდებული და მასზე საბჭოთა პროკურატურა, 1920-იანი წლების ბოლოდან, მხოლოდ უკიდურესად ფორმალურ ზედამხედველობას ახორციელებდა. ოკუპირებულ საქართველოში საბჭოთა რუსული ტოტალიტარული სისტემის ამ სადამსჯელო, არასასამართლო ორგანოს ანგარიშსწორების მსხვერპლი დაახლოებით 80,000-მდე მოქალაქე გახდა.

1921 წლის 1 მარტს საოკუპაციო რსფსრ მუშურ-გლეხური მე-11 წითელი არმიის „რევოლუციურმა ტრიბუნალმა“, ფაქტობრივად, მიისაკუთრა უმაღლესი სასამართლო ინსტანციის ფუნქცია და ტფილისში მუშაობას შეუდგა.³⁰

საოკუპაციო რეჟიმმა 1921 წლის 22 მარტს რევკომის #6 დეკრეტით განაცხადა, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთელი სასამართლო სისტემა – „როგორც კლასობრივ პრინციპებზე აგებული, არ შეესაბამება ფართო შრომელი მასის მოთხოვნილებებს და ვერ უზრუნველყოფს მართლმსაჯულების სისწორით განხორციელებას“ და გაუქმებულად გამოაცხადა – საქართველოს რესპუბლიკის სენატი, სასამართლო პალატა მისი დეპარტამენტებით, სამხედრო სასამართლო და სამომრიგებლო სასამართლოები.³¹ 15 აპრილს, #20 დეკრეტით კი საქართველოს ნაფიც ვეჟილთა საბჭო და თავად ნაფიც ვეჟილთა ინსტიტუტი მოსპო.³² #78 დეკრეტით (09.11.1921) განისაზღვრა 1921 წლამდე მიმდინარე საქმეების დამთავრების წესი.

1921 წლის სექტემბრისათვის საოკუპაციო რეჟიმმა გადმონერგა საბჭოთა რუსეთში არსებული „სახალხო სასამართლოების“ მოდელი, რითაც საქართველოს სსრ-ში საბჭოურმა სასამართლო სისტემამ შემდეგი სახე მიიღო:

- უმაღლეს სასამართლო ორგანოს წარმოადგენდა უზენაესი რევოლუციური ტრიბუნალი.
- ქალაქებში – ტფილისში, ბათუმსა და ქუთაისში – მოქმედებდნენ რევოლუციური ტრიბუნალები.

30 რევონ ტრიბუნალში; ქრონიკა, კომუნისტი (გაზეთი) #5, 06.03.1921 წელი, გვ. 3

31 დეკრეტი #6; სენატისა და სხვა სასამართლო დაწესებულებათა გაუქმებისა, მოამბე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა (ჟურნალი) #1, 23.04.1921 წელი, გვ. 3.

32 დეკრეტი #6; სენატისა და სხვა სასამართლო დაწესებულებათა გაუქმებისა, მოამბე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა (ჟურნალი) #1, 23.04.1921 წელი, გვ. 11.

- მაზრებსა და პატარა ქალაქებში – „სახალხო სასამართლოები“, განსაკუთრებით მძიმე სისხლის სამართლის დანაშაულისათვის – მუდმივი სახალხო მოსამართლისა და 6 მორიგე სახალხო მსაჯულისაგან შემდგარი, სხვა სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეთათვის კი მუდმივი სახალხო მოსამართლის და 3 მორიგე სახალხო მსაჯულის შემადგენლობით.³³

სახალხო მოსამართლეები და სახალხო მსაჯულები, დებულების თანახმად, ოფიციალურად, საბჭოთა არჩევნებში ხმის უფლების მქონე მოქალაქეთა რიგებიდან ირჩეოდნენ, რაც იმთავითვე დისკრიმინაციული იყო, რამდენადაც ხმის უფლების გარეშე ტოვებდა კერძო კაპიტალის მფლობელთა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ყოფილ მოხელეთა გარკვეულ კატეგორიებს, ხოლო მოსამართლეთა და მსაჯულთა არჩევა პრაქტიკაში ბოლშევიკური (კომუნისტური) პარტიის მკაცრი კონტროლის ქვეშ მიმდინარეობდა.

ამგვარმა წესრიგმა 2 წელი გასტანა. 1923 წელს არსებული სისტემა, ოფიციალური რიტორიკით, „პარალელიზმად“ მონათლა და საბჭოთა ფუნქციონერები და პრესა რეფორმის საჭიროებაზე ალაპარაკდა. საბჭოური იუსტიციის სფეროს წარმომადგენლები პრობლემას და მისი გადაჭრის გზებს შემდეგნაირად წარმოადგენდნენ:

„...დღეს, როდესაც ქვეყნის მესაჭეობა პროლეტარიატმა აიღო ხელში, საჭიროა მართლმსაჯულებასაც შეეხოს ის, საღ ნიადაგზე დააყენოს.

საბჭოთა რუსეთში ეს საკითხი რადიკალურად არის გადაწყვეტილი. მართლმსაჯულების ყველა ორგანოდან გამოძევებულ იქნა კონტრ-რევოლუციონური არასაიმედო ელემენტები და მათ მაგიერ მოწვეულია მუშები.

რიგი ჩვენზეა, საქართველოს იუსტიციის კომისარიატი უკვე შეუდგა ამ საქმის მოგვარებას და ამ მხრივ სწარმოებს დიდი მუშაობა.

საბჭოთა გადატრიალების პირველ დღეებიდანვე ჩვენ გვიხდებოდა ძველ მართლ-მსაჯულების ნანგრევებზე ახალის შექმნა. სახალხო სასამართლო ადგილებზე (წვრილ ერთეულებში), სახალხო სასამართლოს საბჭო ცენტრში არჩევდნენ სამოქალაქო ხასიათის სისხლის სამართლის საქმეებ. მათვე არჩევდნენ რევ. ტრიბუნალებიც. აქედან ცხადია, რომ მართლ-მსაჯულება ორი ორგანიზაციით მიმდინარეობდა. რის გამო, მივიღეთ არა სასურველი პარალელიზმი. ამიტომ ორმაგი შტატი, ორმაგი ენერჯის და რესურსების ხარჯვა და ძალიან ხშირათ ფუნქციათა არე-დარევა – აი დაახლოებითი სურათი მართლ-მსაჯულების ორგანიზაციული სხემისა დღემდე ჩვენში...

...ამ რიგად აშკარაა, რომ ჩვენ თავი უნდა დვალწიოთ მართლ-მსაჯულებაში პარალელიზმს და აქედან გამომდინარე არა სასურველ შედეგებს. განთავისუფლება, გაჯანსაღება

³³ გიორგი სიღამონ-ერისთავი, იუსტიციის სახალხო კომისარიატის მიზანი და დანიშნულება, გაუმარჯოს საქართველოს საბჭოთა პირველ ყრილობას! გაუმარჯოს ამიერკავკასიის ერთა ძმურ კავშირს! გაუმარჯოს მთელი მსოფლიოს ერთა ძმობას! ძღვნად საქართველოს მუშათა, გლეხთა და წითელ არმიელთა I ყრილობას, მიწის მუშის რედაქციის გამომცემლობა, ტფილისი, 1922 წელი, გვ. 102-103.

სასამართლოსი მავნე ელემენტებისაგან, მაქსიმალურად შეყვანა იქ პროლეტარული ელემენტებისა, ე.ი. მუშებისაგან სასამართლოს შედგენა – აი უახლოესი მიზანი რეფორმისა.

ყალიბდება ამრიგათ მთლიანი სასამართლო სამ ინსტანციაში: ადგილობრივ სახალხო სასამართლოები, შემდეგ საკასაციო ინსტანცია სახალხო სასამართლოებისათვის, აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს სასამართლოები და უმაღლესი ინსტანცია – უზენაესი სასამართლო რესპუბლიკის...³⁴

საქართველოს სსრ პირველი მოწვევის ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა მეოთხე სესიაზე 1923 წლის 19 ივნისს მოსიმიწა რეფორმის ეს პროექტი და დაამტკიცა.³⁵

საქართველოს სსრ „დამცველთა კოლეგია“

1924 წლის 28 თებერვალს საქართველოს სსრ მეორე მოწვევის ცაკ-მა მეორე სესიაზე წინა წელს დამტკიცებულ „სასამართლოს წყობილების დებულებაში“ ცვლილებები და დამატებები შეიტანა.³⁶ ამ ცვლილებების ძალით მოეწყო საქართველოს სსრ აღმოსავლეთი და დასავლეთი საქართველოს ოლქის სასამართლოების სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეთა „დამცველთა კოლეგია“. კოლეგიის წევრობა საბჭოთა სასამართლოს მოსამართლეთა და მსაჯულთა მსგავსად მხოლოდ ხმის უფლების მქონე და უმაღლესი იურიდიული განათლების ადვოკატებს შეეძლოთ. კოლეგიის წევრები ირჩევდნენ პრეზიდიუმს რომელიც ორგანიზაციის საქმიანობას წარმართავდა. გაიწერა დამცველთა გასამრჯელოს განსაზღვრის პრინციპები. „დამცველთა კოლეგიის“ დებულება საქართველო სსრ იუსტიციის სახალხო კომისარიატმა დაამტკიცა.

მიუხედავად დებულების დათქმისა, დამცველთა კოლეგიაში თავი მოიყარა საქართველოში მცხოვრებ ძველ, გამოცდილ ადვოკატთა უმრავლესობამ. კოლეგიის არსებობის დაშვების პარალელურად, საოკუპაციო ტოტალიტარული რეჟიმის იუსტიციის სფეროს არქიტექტორებმა, საბჭოთა პრესაში იმთავითვე სიძულვილის კამპანია გააჩაღეს ადვოკატთა პროფესიული გაერთიანების წინააღმდეგ. საქართველოს სსრ იუსტიციის სახალხო კომისარმა, იაკობ ვარძელმა „აბლაკატებს“ ზიზღითა და ბრაზით სავსე წერილი მიუძღვნა:

„...ვისგან შესდგებიან ეს „დამცველები“; მათ რიგში ჩვენ ვხედავთ საბჭოთა ხელისუფლების მიერ განდევნილ მოსამართლეებს; ხელმწიფის და მენშევიკების სასამართლოებში „გამოცდილ“ ჩინოვნიკებს, ძველ იურისტებს, რომელნიც პოლიტიკური სოციალური და მორალური

34 დ. ნასარიძე, ჩვენი მართლმსაჯულება, კომუნისტი (გაზეთი) #58, 23.03.1923 წელი, გვ. 1.

35 სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასკომის მეოთხე სესია, კომუნისტი (გაზეთი) #139, 20.06.1923 წელი, გვ. 1-2.

36 20. დადგენილება #88, საქართველოს სოც. საბჭ. რესპუბლიკის სასამართლო წყობილების დებულების ზოგიერთი ცვლილებისა და დამატების შესახებ, საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მუშათა და გლეხთა მთავრობის კანონთა და განკარგულებათა კრებული #1, ნაწილი პირველი (1924 წელი) ტფილისი, 1925 წელი, გვ. 51-53.

მოსაზრებების გამო ვერ იქნენ დაშვებული საბჭოთა სასამართლოებში სამუშაოდ; მათ გარდა, არსაკვირველია, ამ საქმეში ხელს ითბობენ ყოველგვარი აფერისტები, შუღერები და სხვა.

მთელი ეს კომპანია ერთი საერთო მიზნით არის გამსჭვალული; მოხერხებულად, ჩუმად ისარგებლონ გლეხების შეუგნებლობით და მათი უცოდინრობით, თვალი და ჭკუა აუბნიონ მოსამართლეს ყალბი ცნობების მიწოდებით, საქმის გაჭიანურებით და სხვა.

რისთვის – იმისთვის, რომ „გაითქვან“ სახელი და უფრო გაბედულად განაგრძონ „კლიენტების“ ყვლევა.

გათხსირებული „აბლაკატები“ აწარმოებენ ამ თავიანთ „კეთილ“ მოღვაწეობას არა მარტო სოფლებში, არამედ ქალაქებშიაც. მათ ესელშია დღეს გაბმული ბევრი მუშა და გლეხი, რომელნიც აძლევენ მათ ოფლით შეძენილ უკანასკნელ სალსარსაც კი.

არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ეს პირნი არავითარ სახელმწიფო და ადგილობრივ გადასახადებს არ იხდიან.

საუბედუროდ უნდა ითქვას, რომ ბევრი მშრომელი დღემდის დარწმუნებულია იმაში, რომ თუ საქმე „აბლაკატს“ არ მიანდო, ისე სასამართლოში ის ვერ დაიცავს თავის ინტერესებს. მას ფსიქოლოგიურად ვერ წარმოუდგენია სასამართლოში საქმის დაწყება „უაბლაკატოდ“:

მშომელი მასის ინტერესები და მუშურ-გლეხურ სასამართლოს ავტორიტეტი მოითხოვენ, რომ ამ მოვლენას გაეწიოს სასტიკი ბრძოლა. მოწინავე მუშების და გლეხების მოვალეობას შეადგენს მიაწოდონ სახალხო და საოლქო სასამართლოებს ცნობები ჩუმ „აბლაკატების“ მოქმედების შესახებ. ადგილობრივი მოსამართლეები მოვალენი არიან პასუხისმგებლობის ქვეშ, მაზრის აღმასკომების საშუალებით, ჩამოაშორონ ხალხს და სასამართლოს ამგვარი „მეგობრები“. სასამართლომ უნდა იცოდეს და აცნობოს ფართო მასას, რომ დამცველთა კოლეგიის წევრის გარდა არც ერთ სხვა პიროვნებას, თუ ის არ იქნება მხარეთა ინტერესების კანონიერი წარმომადგენელი, არ აქვს გასავალი ჩვენს სასამართლოებში. საუკეთესო იარაღად ჩუმ „აბლაკატების“ წინააღმდეგ უნდა ჩაითვალოს იურიდიულ კონსულტაციების გამრავლება მაზრებში და რაიონებში...“³⁷

ადვოკატთა წინააღმდეგ სიძულვილის ეს კამპანია განსაკუთრებით დაუნდობელი ხდებოდა საოკუპაციო რეჟიმის მიერ მოწყობილი მნიშვნელოვანი – „საჩვენებელი“ სასამართლო პროცესებისას. 1924 წლის მარტში საქართველოს სსრ უზენაესი სასამართლოს მიერ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის და საკათალიკოსო საბჭოს წევრების გასამართლების დროს, ბრალდებულთა ადვოკატები, დამცველთა კოლეგიის წევრები – კირილე ნინიძე, იესე ბარათაშვილი, სამსონ დადიანი, პეტრე ქავთარაძე, ანტონ გელაზაროვი, ირაკლი გუნცაძე, მიხეილ მღვდლიშვილი და ალექსანდრე ყანჩელი – გახდნენ რეჟიმის საინფორმაციო პროპაგანდის და სასამართლოს დარბაზში მობილიზებული პარტიული აქტივის შეურაცხყოფისა და აგრესიის ობიექტები. საბჭოთა პრესა ისტერიულად ლანძღავდა

37 ი. ვარძიელი, „აბლაკატების“ წინააღმდეგ საჭიროა სასტიკი ბრძოლა, კომუნისტი (გაზეთი) #182(1037), 13.08.1924 წელი, გვ. 1

მათ და საკათალიკოსო საბჭოს წევრთა „დანაშაულის“ პოლიტიკურ თანამონაწილეებათ წარმოაჩენდათ. 1924 წლის 14 მარტს გაზეთმა „კომუნისტი“ ადვოკატებს მოწინავე სტატია მიუძღვნა მრავლისმეტყველი სათაურით – „ხალხის მტრებს და მოღალატეების იცავენ მხოლოდ ხალხის მტრები და მოღალატეები“, რომელშიც რეჟიმი ღიად იმუქრებოდა:

„...რასაკვირველია, მათივე მსგავსი მტრები და მოღალატეები ჩვენი ხალხის, გაიძვერა „პოლიტიკანები“, პოლიტიკურ სინდისზე ხელაღებული აბლაკატები მენშევიკებიდან და ფედერალისტებიდან ე.ი. იმ ჯგუფებიდან, რომლებმაც კონტრ-რევოლიუციონერობა, რეაქციონური ჩხირ-კდელაობა, საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ბრძოლა გაიხადეს თავიანთ პროფესიად, სწორედ ეს „გმირები“ „თავისუფალი პროფესიისა“ გამოდიან დღეს ნაძალადევი კლერიკალური კონტრ-რევოლიუციის გმირების საძველათ და დასახსნელათ.

საქართველოს და კერძოთ ტფილისის მშრომელმა ხალხმა უნდა იცოდეს ეს. მან უნდა იცოდეს ვის ასამართლებენ და ვინ ცდილობს უშველოს დამნაშავეებს და ეს იცის კიდევაც მან.

... ტყუილათ ცდილობენ დამცველთა კოლეგია და პირადათ ბატონი ნინიძე ჩააჩუმონ პრესა, არ ათქმევინონ მას ის, რაც სათქმელია.

ბატონმა ნინიძეებმა აამეტყველეს თავის დროზე ამბროსი, მათ უჩვენეს მას გენუის მისამართი. კოვზი ნაცარში ჩაუვარდათ. დღეს სიტყვა ჩვენ გვეკუთვნის, ეკუთვნის მშრომელ ხალხს და ისიც თავის წარმომადგენლების პირით იტყვის ამ სიტყვას.³⁸

1925 წლისათვის საქართველოს სსრ მასშტაბით დამცველთა კოლეგიაში დაახლოებით 200-მდე ადვოკატი იყო გაერთიანებული.

ტოტალიტარული რეჟიმი, რომელიც 1920-1930-იანი წლების განმავლობაში ვერ ფლობდა საზოგადოების ფართო ფენებში ლოიალობის რესურსს, ეფექტიან კონტროლს ძირითადად ტერორის ინსტრუმენტების გამოყენებით ახორციელებდა. იგი დამცველთა კოლეგიაშიც ვერ ახერხებდა „საბჭოთა ადვოკატების“ უმრავლესობის შექმნას, მის კონტროლსა და განეიტრალებას კი პერმანენტული წმენდებით ცდილობდა.

დამცველთა კოლეგიის წმენდის პირველი კამპანია 1925 წლის იანვარში ჩატარდა. კოლეგიიდან გარიცხეს 8 წევრი, ხოლო მექანიკურად გარიცხულად ცნეს 14 წევრი.³⁹

წმენდის მორიგი, უფრო დაუნდობელი ფაზა 1929 წელს დადგა. ადვოკატთა მორიგი ოსტრაკიზმის ანონსი საბჭოურ პრესაში ძველმა ბოლშევიკმა გიორგი სტურუამ გაახმოვანა, რის აუცილებლობასაც იგი, რუსული ბოლშევიკური მსოფლმხედველობიდან გამომდინარე, უაღრესად სანიმუშო არგუმენტაციით ხსნიდა:

„...დიახ, ჩვენი მოსამართლენი და პროკურორები ისე არ არიან გაწვრთნილი ჩვენს კანონებში, როგორც დამცველები, და, შეიძლება, ისე გარკვევით და მტკიცედ ვერ ახერხებენ ისინი

38 „ხალხის მტრებს და მოღალატეების იცავენ მხოლოდ ხალხის მტრები და მოღალატეები“ კომუნისტი (გაზეთი) #60(915), 14.03.1924 წელი, გვ. 1

39 დამცველთა კოლეგიის გაწმენდა, სია იმ წევრებისა რომლებიც გამორიცხული არიან დამცველთა კოლეგიიდან, კომუნისტი (გაზეთი) #17(1172), 21.01.1925 წელი, გვ. 7.

თავისი განაჩენის ჩამოყალიბებას, როგორც ეს საჭიროა; მაგრამ განა ყველაფერი ეს უფლებას აძლევს დამცველ მხარეს, ასე გაამასხარავოს და აბუჩად აიგდოს პროლეტარულ სასამართლოს წარმომადგენლები?

იმის მაგიერ, რომ დამცველი მხარე ეხმარებოდეს ჩვენს მოსამართლეებს და პროკურორებს, როლმებიც მუშებმა და გლეხებმა გამოჰყვეს თავის წრიდან, იმის მაგიერ, რომ დამცველი მხარე ხელს უწყობდეს ჩვენი სახალხო სასამართლოებისა და პროკურატურის ავტორიტეტის ზრდას, – ზოგიერთი „დამცველი“ გადადის პირდაპირ იერიშზე მათ წინააღმდეგ და არ ერიდება არავითარ საშუალებას მათი ტალახში ამოსვრის მიზნით.

ჩვენ არ მივცემთ ამის უფლებას გათავხედებულ „დამცველებს“.

...ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ამ ჩვენი მითითებიდან გამოიტანს სათანადო დასკვნას და, ისარგებლებს რა საბჭოთა აპარატის წმენდით, თვითონ გაატარებს დამცველთა კოლეგიის რიგების წმენდას, რომ დაამყაროს ნორმალური დამოკიდებულება სასამართლოსა და პროკურატურისა, ერთის მხრივ, და დამცველთა კოლეგიას შორის, მეორე მხრივ.⁴⁰

თავისთავად, იუსტიციის სახალხო კომისარიატმა და უზენაესმა სასამართლომ რეაგირება არ დაახანეს. რამდენადაც ადვოკატის, ირაკლი რაზმაძის, პირად არქივში დაცული ოქმი⁴¹ გვაძლევს წარმოდგენას, მეორე – მასშტაბური წმენდის შედეგად დამცველთა კოლეგიიდან – 61 წევრი გარიცხეს. ნიმუშად მოგვაქვს გარიცხულ ადვოკატთა კომისიის მიერ მომზადებული დანასიათება და „ბრალდებები“:

„...“

არუთინოვი სამსონი სტეფანეს ძე – სომხეთის სახალხო პარტიის ცნობილი მოღვაწე, დამნაკთა მთავრობის ყოფილი მინისტრი... საბჭოთა ხელისუფლების მოწინააღმდეგე და საბჭოთა მშენებლობისადმი უარყოფითად განწყობილი. ხაზგასმით – კლასობრივი მტრების დაქირავებული დამცველი. ცდილობს სასამართლოს დაბნევას ყალბი დოკუმენტაციით.

...

ბოკერია ევგენი გრიგოლის ძე – სოციალისტ-ფედერალისტთა (მემარჯვენეების) პარტიის ყოფილი წევრი, საბჭოთა ხელისუფლების აშკარა მოწინააღმდეგე. აქებს ბურჟუაზიულ საქართველოს, ცილს სწამებს პროლეტარიატის დიქტატურას და ხელიდან არ უშვებს ყველა მოხერხებულ მომენტს, რომ აგიტაცია გასწიოს საბჭოთა ხელისუფლების ღონისძიებების წინააღმდეგ. არაერთგზის იყო დაპატიმრებული გეპუუს მიერ. ყოფილი სახლის მესაკუთრე. დამცველთა კოლეგიის ამორალური წევრი.

...

40 გ. სტურუა, საჭიროა დამცველთა კოლეგიის გაწმენდა, კომუნისტი (გაზეთი) #210 (2556), 12.09.1929 წელი, გვ. 2.

41 Протокол заседания комиссий по чистке членов коллегий ЗАЩИТНИКОВ, ქეთევან დადიანი-რაზმაძის კოლექცია, საბჭოთა წარსულის კვლევის ლაბორატორია, საზოგადოებრივი არქივი.

კანდელაკი მელქისედეკ სპირიდონის ძე – მუშაობს მაკლერთა დახმარებით. თხზავს და ავრცელებს ყოველგვარ ჭორებს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ. ირონიზირებს სასამართლოს მუშაკებს.

...

ლომინაძე გრიგოლ იოსების ძე – მიწადმოქმედების სამინისტროს ყოფილი იურისკონსულტი, ხოლო მენშევიკების დროს შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და განსაკუთრებული რაზმის. აქვს დისციპლინარული დარღვევები. გარიცხული იყო დამცველთა კოლეგიიდან. გაცნობიერებულად ამუხრუჭებს სწორი კლასობრივი ხაზის გატარებას თავისი ჩხირკედელაობითა და დაუნიტესესებლობით. ამორალურ მოქმედებებს არ ერიდება. დამცველთა კოლეგიის არაკურატული წევრი.

...

ნინიძე კირილე ისესე ძე – საბჭოთა ხელისუფლების მტერი; გამოუსწორებელი მენშევიკი. წმენდის დროს თავი გამოიწვევად ეჭირა და არ ისურვა ეპასუხნა, პოლიტიკური ხასიათის მთელი რიგი კითხვებისათვის.

...“

1931 წლის 13 მარტის დადგენილებით, საქართველოს სსრ სახკომსაბჭომ და ცაკ-მა დამცველთა კოლეგია დაშლილად გამოაცხადეს, დროებითი დებულება დაამტკიცეს და საქართველოს სსრ უზენაეს სასამართლოს 2 თვის ვადაში მისი რეორგანიზაცია დაავალეს.⁴² 1934 წელს დროებითი დებულება ახალი დებულებით შეიცვალა.

საქართველოს ადვოკატთა პრე-საბჭოთა თაობის გენერალური წმენდა-განადგურება დიდი საბჭოთა ტერორის დროს – 1937-1938 წლების განმავლობაში მოხდა. მასობრივი ტერორისას საბჭოთა სადამსჯელო აპარატმა იურისტთა ძველი თაობის მრავალი წარმომადგენელი დააპატიმრა, დახვრიტა ან „გულაგში“ გადაასახლა. მათ შორის იყვნენ დამცველთა კოლეგიის ყოფილი და მოქმედი წევრები: ევგენი ბოკერია, ივანე გობეჩია, სამსონ დადიანი, შოთა დადიანი, მიხეილ ღვამიჩავა, ნიკოლოზ ატოევი, იოსებ ბარათაშვილი, იოსებ მაჭავარიანი, ილია ფირცხალაიშვილი, პეტრე ქავთარაძე, კირილე ნინიძე, დიმიტრი ღამბაშიძე, ივანე ჩერქეზიშვილი და სხვა მრავალი, რომელთა ვინაობა და ბედი შემდგომი სიღრმისეული კვლევის საგანია.

42 88. დადგენილება ც.ა.კ. და ს.კ.ს. დამცველთა კოლეგიის რეორგანიზაციისა და საქართველოს სსრ უზენაეს სასამართლოსთან არსებული დამცველთა კოლეგიის დროებითი დებულების დამტკიცების შესახებ, საქართველოს სოც. საბჭ. რესპუბლიკის სასამართლო წყობილების დებულების ზოგიერთი ცვლილებისა და დამატების შესახებ, საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მუშათა და გლეხთა მთავრობის კანონთა და განკარგულებათა კრებული #8, ნაწილი პირველი (1931 წელი) ტფილისი, 05.06.1931 წელი. გვ. 187.

დასკვნა

1921-1938 წლების განმავლობაში საბჭოთა რუსული საოკუპაციო და ტოტალიტარული რეჟიმის მიერ შექმნილი კვაზი-სამართლებრივი სივრცის ფორმირებით, პერმანენტული და ტოტალური ტერორის ატმოსფეროს დამყარებით, იურისტთა/ადვოკატთა კორპუსზე ფსიქოლოგიური და ფიზიკური შეტევის კამპანიებისა და მასობრივი რეპრესიების შედეგად, სისტემამ მოახერხა და მიუახლოვდა გიორგი სტურუას მიერ იდეალურად დასახულ მოდელს, რომელშიც საბჭოთა სასამართლო, პროკურატურა და ადვოკატურა ორგანულად დაკავშირებულ და ჰარმონიულად მოთანამშრომლედ სტრუქტურებს წარმოადგენდნენ, პროფესიული კოდის ერთგული იშვიათი გამონაკლისები კი ამ სისტემაში საერთო ამინდს ვერ ცვლიდნენ და თავიანთი პრინციპების დაცვის მცდელობით, პოსტ-სტალინური შერბილებული ტოტალიტარიზმის პირობებშიაც კი ხშირად საკუთარ თავსა და კოლეგებსაც ფიზიკურ საფრთხეს უქმნიდნენ.

ამ გარემოში სოციალიზებული იურისტთა და ადვოკატთა თაობა დადგა 1990-იან წლებში დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის გამოწვევის პროცესში, მისი ერთ-ერთი ფუნდამენტური ელემენტის – დამოუკიდებელი მართლმსაჯულების სისტემის – ჩამოყალიბების ამოცანის წინაშე, რომლის გადაწყვეტის თვალსაჩინო ნიმუში – თანამედროვე ქართული სასამართლოა, რომლის იდეალებისა და პრაქტიკის კრიტიკული ანალიზი და გასული საუკუნეების სხვადასხვა განზომილებასთან შეპირისპირება და მემკვიდრეობითობის დაფიქსირება ამ რეტროსპექტივით აღჭურვილი მკითხველისათვის საკმაოდ მარტივ ამოცანას წარმოადგენს.